

psychological adaptation" is specified. The characteristics of the psychological conditions of the unemployed participants in combat operations and those who suffered as a result of the ATO in the east of Ukraine as representatives of such a category of the population, which requires a special relationship, are distinguished. The necessity of adaptation to the conditions of peaceful life is updated, which is complicated by the problems of further employment and the choice of new activity, increasing the fear of change and the sense of doom. The perspective directions of scientific researches of social and psychological adaptation to the employment of ATO participants are generalized, which should be directed, first of all, to actualization of internal resources of representatives of this category as positive transformations of their behavioral strategies with the aim of choosing structural ways of job search. The socio-psychological adaptation to ATO participants' employment has been studied. The results of the conducted research on improvement of indicators of mental states of the subjects as a result of complex psychological correction work are summed up. It is determined that all state institutions, psychological and volunteer posts should be ready to provide professional psychological assistance to ATO participants for the timely stabilization of their mental conditions and adaptation, to establish a balance between personal goals, value orientations and opportunities for their achievement in difficult conditions of life, and in accordance with environmental requirements.

Keywords: socio-psychological adaptation, military personnel, ATO, participants in combat operations, employment, unemployment, anxiety, adaptations, self-esteem, rehabilitation.

Відомості про авторів:

Колесникова Валентина Федорівна – кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології та педагогіки Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, м. Київ, Україна, 9138320@ukr.net

Чанцева-Коваленко Олена Миколаївна – кандидат психологічних наук, секретар Шосткинської міської ради, викладач психології Шосткинського інституту Сумського державного університету, м. Шостка, Сумська обл., Україна, 2957972@ukr.net

Information about the authors:

Kolesnikova Valentina Fedorovna – Candidate of Psychological Sciences, Associate Docent of the Department of Psychology and Pedagogy of the National Pedagogical University named after MP Dragomanova, Kyiv, Ukraine, 9138320@ukr.net

Chantseva-Kovalenko Elena Nikolaevna – Candidate of Psychological Sciences, head of Shostka City Council, psychology lecturer at Shostka Institute of Sumy State University, Shostka, Sumy region, Ukraine, 2957972@ukr.net

Статтю подано до друку 02.04.2018.

УДК: 378.015.3:005.32]:81'23:811.521

© Ю. С. Наумова, 2018

Ю. С. Наумова (м. Київ)

МОТИВАЦІЯ СТУДЕНТІВ ПРИ ОСВОЄННІ ІЄРОГЛІФІЧНОЇ МОВИ

Наумова Ю. С. Мотивація студентів при освоєнні ієрогліфічної мови. У статті представлено результати емпіричного дослідження особливостей мотиваційної структури студентів при освоєнні ними ієрогліфічної мови. Обґрунтовується підбір психодіагностичного інструментарію, адекватного поставленим завданням дослідження. У підсумку феноменологічного та статистичного аналізу даних зроблено висновок, що у структурі мотивації учбової діяльності студентів упродовж навчання у вишу мають місце динамічні процеси, що виявляються у поступовій конкретизації, більшій усвідомленості мотивів, зміні спрямованості

мотивації від зовнішньої до внутрішньої тощо. Доводиться факт існування відмінності у мотивації «успішних» та «неуспішних» у оволодінні мовою студентів, що полягає у наявності (у успішних) та відсутності (у неуспішних) узагальненого патерну, яким є зв'язок особистісного сенсу навчання із задоволенням від процесу навчання та орієнтацією (пролонгуванням) результатів у майбутнє.

Ключові слова: мотивація, учбова мотивація студентів, пізнавальні мотиви, професійно-прагматичні мотиви, естетичні мотиви, перспективно-професійні мотиви, комунікативні мотиви, мотиви соціального й особистісного престижу, невизначені мотиви.

Постановка проблеми. У сучасних умовах розвитку суспільства предметом педагогічних та наукових дискусій все частіше стає навчальна діяльність студентів щодо пошуку регуляторів її успішності та ефективності. І поза інших варіантів, що розглядаються, все більше і педагогічна, і наукова спільноти зупиняються на мотивації, упевнюючись в тому, що виявлення навчальних, навчально-професійних мотивів, інтересів і схильностей студентів є важливим прогностичним фактором успішності у навчанні та задоволеності професією у майбутньому.

Метою статті є представлення результатів емпіричного дослідження особливостей мотиваційної структури студентів при освоєнні ними ієрогліфічної писемності з урахуванням критерію успішності/неуспішності, що раніше не було предметом спеціальних досліджень.

Виклад основного матеріалу. У психології під мотивацією розуміють: сукупність внутрішніх і зовнішніх рушійних сил, що спонукають людину до активності, і визначають її спрямованість (А. Петровський та М. Ярошевський); психологічний процес, що визначає вибірковість і кінцеву цілеспрямованість психічного відображення (В. Вілюнас); детермінацію, що реалізується через психіку (С. Рубінштейн) тощо. Мотивація зумовлена потребами, цілями, рівнем домагань, ідеалами, світоглядом, переконаннями, характером особистості, а також знаннями, уміннями, навичками, здібностями тощо (О. Асмолов, Є. Ільїн та інші). У якості об'єктивних детермінант мотивації виступають умови діяльності (Б. Карвасарський). У той же час, стверджується думка, що ефективність будь-якої діяльності забезпечується саме силою мотивації, сфокусованістю на досягненні мети (В. Гончаров, С. Радомський та ін.).

Навчальну мотивацію науковці розглядають як окремих вид мотивації, що виявляється у навчальній діяльності (І. Зимня). Вона ґрунтується на соціальних та пізнавальних потребах, і саме останні стимулюють пізнавальну активність суб'єкта навчання, підсилюючись мотивами самовдосконалення, самореалізації, самовираження тощо. Ю. Орловим також доведено, що найбільший вплив на академічні успіхи студентів надає пізнавальна потреба у поєднанні з високою потребою у досягненнях. У якості емоційного переживання пізнавальної потреби постає інтерес. Повне уявлення про мотивацію навчальної діяльності суб'єкта навчання можна отримати при оцінці усієї сукупності значимих для нього компонентів мотиваційної структури.

Дослідження мотиваційно-потребнісної сфери людини включає з'ясування таких питань:

- які потреби (схильності, звички) є типовими для даної людини; які найчастіше задовольняє або намагається задовольнити, задоволення яких приносить їй найбільшу радість, а яких – незадоволення, засмучення і прагнення уникнути;
- якими способами вважає за краще задовольняти ту чи іншу потребу;
- які властивості особистості, установки, диспозиції мають найбільший вплив на мотивацію того чи іншого типу поведінки;
- чи здатна людина на самомотивацію, або потрібне втручання з боку;
- що сильніше впливає на мотивацію – наявні потреби або почуття обов'язку, відповідальності тощо.

Для отримання відповіді на більшість цих питань дослідники використовують усі традиційні для психології групи неекспериментальних, експериментальних та психометричних методів (за Ф. Бурлачуком). Серед неекспериментальних методів у вивченні мотивації застосовуються спостереження за поведінкою, діями, вчинками людини; анкетування та інтерв'ю (прямий метод опитування); вивчення продуктів діяльності, проєктивні методи. Найбільш поширеним серед них у дослідженні, зокрема, навчальної мотивації студентів, є анкетування, через можливість швидко і максимально предметно отримати уявлення про систему їх навчальних мотивів, а також психометричні методи тестування [2]. Саме вони й були обрані нами у дослідженні для досягнення одного з поставлених емпіричних завдань, а саме – виявлення ролі мотивації в успішності засвоєння ієрогліфічної мови.

Анкета «Мотивація вивчення ієрогліфічної мови» була розроблена нами з метою виявлення ряду усвідомлених студентами мотивів вибору ними японської мови для вивчення. Питання анкети було сформульовано таким чином, щоб отримати відкриті відповіді й уникнути установки студентів давати перший-ліпший заданий варіант. Перше питання було поставлено прямо: «Чому ви обрали для вивчення японську мову?». Нас також цікавили питання труднощів, з якими стикаються студенти під час оволодіння цією мовою: «З якими труднощами ви стикаєтесь при засвоєнні ієрогліфічної мови?», «Чого Вам не вистачає для покращення процесу засвоєння мови?». Таким чином ми передбачали виявити наявність/відсутність індивідуальних ресурсів досліджуваних у підтримці позитивної мотивації при виникненні перешкод у оволодінні відмінною від рідної мовою і локус контролю (інтернальний, екстернальний) заявлених труднощів.

Питання «Якими ефективними прийомами у засвоєнні ієрогліфічних знаків ви користуєтесь?» було поставлено в анкеті з метою вивчення одразу декількох параметрів навчальної мотивації студентів, а саме: прагнення до ефективності засвоєння нового виду писемності (з'ясовується через факт винайдення студентами відповідних прийомів, визначення ними їх ефективності та використання на практиці); усвідомлення ними потреби у оптимізації засвоєння нового знання.

Вважаючи самооцінку досягнень та рівень домагань студентів у оволодінні новим знанням елементом мотиваційної структури, визначення цих компонентів також знайшло своє відображення в анкеті у запитаннях: «Як ви визначаєте свою успішність оволодіння ієрогліфічною писемністю на сьогоднішній день за шкалою від 1 до 10, де 1 – «тільки початкові знання та уявлення про мову», і 10 – «мій рівень засвоєння мови відповідає вищому балу навчальної успішності» та «Якою є бажана успішність (за вищезазначеною шкалою)?» Інші запитання анкети та результати їх опрацювання не включено у статтю через обмеження її об'єму. Статистична обробка результатів опитування за анкетною проводилась методом контент-аналізу.

Учбова мотивація студентів досліджувалась нами за допомогою методики «Вивчення мотивів учбової діяльності» у модифікації А. Реана та В. Якуніна. Нами використано обидва варіанта процедури проведення методики: згідно першого варіанту було проведено підрахунок частоти називання мотивів у числі найбільш значущих по усій обстежуваній вибірці (вибір 5 найважливіших), другий варіант дозволив оцінити ступінь вартості кожного (за 7-бальною шкалою) в індивідуальній структурі мотивації студентів.

Результати емпіричного дослідження. Дослідження проводилось у вищих навчальних закладах м. Києва, де вивчається японська мова: Інститут філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка, факультет сходознавства Київського національного лінгвістичного університету, факультет іноземної філології Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Експериментом було охоплено 191 студента з першого по

п'ятий курси. Для порівняння результатів учбової мотивації за змінною успішності/неуспішності у засвоєнні ієрогліфічної мови загальна вибірка досліджуваних (за усіма курсами) була розділена нами на дві підгрупи: перша група складалась зі студентів, які успішно засвоюють ієрогліфічну писемність у відповідності до вимог курсу навчання (умовно ми її назвали «успішні»), друга – з тих, хто показали низькі показники успішності. Критерієм такого розділення нами обрано середній бал академічної успішності за результатами сесій з дисципліни «Японська мова». Розподіл проводився за методом контрастних груп, згідно з яким, спочатку виділялись групи з високим, середнім та низьким рівнем, а потім у експерименті розглядались та порівнювались дані лише двох крайніх груп, у нашому випадку – з високими результатами успішності засвоєння ієрогліфіки (А, В за шкалою ECTS або 80-100 балів) та низькими (Е, D або 65 балів і нижче).

Таким чином, отримані результати представлено: 1) сукупними даними усієї вибірки досліджуваних; 2) «горизонтальним» зрізом, де розподіл даних відбувався за курсами; 3) «вертикальним» зрізом, що проводився за критерієм «успішності/неуспішності» засвоєння ієрогліфіки. Оскільки заміри критерію успішності передбачали наявність певного досвіду у засвоєнні мови, отриманого студентами в університеті, та результатів сесійного контролю, «вертикальний» порівняльний зріз представлено даними досліджуваних другого (50 осіб), третього (41 особа), четвертого (39 осіб) та п'ятого (27 осіб) курсів загальною кількістю 157 осіб.

Сукупність названих студентами мотивів вибору вивчення ними мови з ієрогліфічною писемністю було нами розподілено за наступними умовними групами (представляємо у ієрархічній послідовності за частотою їх згадування у анкетах студентів):

1) пізнавальні мотиви – інтерес до отримання знань, допитливість, прагнення до розвитку пізнавальних здібностей – (48,6%): «інтерес саме до цієї мови», «незвичність мови», «інтерес до вивчення японських традицій, культури, історії»;

2) естетичні мотиви – отримання задоволення від предмету вивчення, орієнтація на естетичні сторони предмету – (42,3%): «мелодійність мови, її милозвучність», «інтерес до культури Японії», «зацікавленість японською літературою, музикою», «захопленість японськими аніме»;

3) комунікативні мотиви – розширення кола спілкування за допомогою мови – (28,7%): «краще розуміти японців та бути у цьому середовищі»; «є друзі серед японців»;

4) перспективно-професійні мотиви – прагнення до оволодіння професійними навичками, орієнтація на професійний розвиток та успішність – (27,3%): «націленість на подальшу наукову діяльність», «робити у майбутньому художні переклади японських текстів», «займатися дослідницькою діяльністю щодо культури країн Сходу»; «вивчати японські сімейні традиції та культуру виховання у цій країні»;

5) мотиви соціального й особистісного престижу – прагнення отримати навколишнє визнання, самоутвердження, рухатись шляхом саморозвитку – (16,4%): «бажання вчити щось нове і незвичне», «перевірка своїх можливостей у вивченні незвичної мови – виклик собі»;

6) професійно-прагматичні мотиви – розширення можливостей влаштуватися на перспективну і цікаву роботу, отримувати гідну винагороду за свою працю – (12,9%): «зростаюча перспективність країн Сходу», «спокусливість перспектив країни, яка стрімко розвивається»;

7) невизначені мотиви (6,6%): «випадковість», «знайомство з мовою до навчання в університеті».

Так, першість у рейтингу груп мотивів займають пізнавальні та естетичні мотиви, тобто мотиви, пов'язані із індивідуально-особистісними потребами. Найбільше спонукальне значення при виборі японської мови для вивчення мали для студентів: інтерес; потреби у новизні, розкритті своїх прихованих здібностей, придбанні нових знань у малознайомій області;

прагнення засвоїти цікавий предмет із суттєво відмінною від рідної мови структурою, прописом, мелодикою; отримати задоволення від пізнання нового тощо.

Менш вираженими виявились комунікативні мотиви (очевидно, через обмеженість в Україні япономовних співбесідників), а також професійно-прагматичні, перспективно-професійні, мотиви престижу, що мають пролонгацію у майбутнє, пов'язані із цілепокладанням, прагненням самоутвердження у суспільстві: отримувати гідну винагороду за свою працю, реалізовуватись у громадській діяльності, займати певне соціальне положення, посаду тощо.

До невизначених мотивів ми віднесли такі причини, як: «випадковість» вибору та «знайомство з мовою до навчання в університеті», якщо ці формулювання більш ніяк не пояснювались, оскільки трактувати дійсну причину у таких випадках можна досить вільно: якщо «випадок», то який, як він вплинув на вибір, зовнішнім чи внутрішнім спрямуванням обумовлений, якщо знайомство з мовою було раніше, то що спонукало вивчати її надалі у вишу, які особистісні передумови прийняття цього рішення тощо.

Неочікуваним для нас виявився той факт, що студенти взагалі не вказали на такі раніше досить розповсюджені широкі соціальні мотиви, як затвердження свого соціального статусу через навчання, бажання принести користь суспільству, соціальна значимість навчання та подібні. Очевидно, це є виявом сучасних тенденцій широкого доступу до інформаційних ресурсів, які відбуваються в усьому світі і в українському суспільстві зокрема, і демонструють зниження рівня значущості для майбутньої особистісної та соціальної успішності академічної вищої освіти. Проте, це тільки припущення, яке потребує більш докладного вивчення, а ми не ставили за мету це з'ясувати.

Порівняння «вертикальних» характеристик мотивації вибору студентами ієрогліфічної мови показало, що і «успішні», і «неуспішні» студенти різних курсів керувались при виборі мови навчання усією різноманітністю вище перелічених спонукань. Проте, є й декілька суттєвих відмінностей, а саме: «успішні» студенти уже на етапі вибору мови навчання як фахового предмету переважно визначали перспективу її використання у майбутній професійній діяльності, наприклад: «До вибору вивчення японської мови мене спонукав інтерес до японської літератури, культури, музики, фільмів, а також бажання стати перекладачем та дизайнером японських ігор»; «Я здавна цікавилась Японією, її культурою, також захоплювалась аніме, і хотілось це все передавати й іншим людям»; «Я зацікавлена у науковому дослідженні сучасної японської літератури (20-21 століття) та її художньому перекладі. Саме інтерес до літератури розвинув інтерес до вивчення мови, оскільки читання мовою оригіналу дозволяє ознайомитися з «чистим» текстом без найменшого інтерпретування перекладачем» тощо. Можна також констатувати, що для «успішних» студентів характерне більш чітке і розгорнуте формулювання причин вибору. Наприклад, якщо пізнавальний мотив у анкеті «неуспішного» студента визначається як «інтерес до незвичної мови», то в анкеті «успішного» студента той же мотив пояснюється так: «Хотіла кинути собі виклик зовсім новою і незрозумілою мені мовою. Це здавалось дуже захоплюючим»; «Я здавна глибоко вивчала японську міфологію та цікавилась японською літературою, як класичною, так і сучасною. Тому мій вибір був ще у школі визначений на користь японської мови як небанальної і цікавої» тощо.

Питома вага ускладнень при освоєнні японської мови, що потребують зусиль для подолання, припадає на засвоєння ієрогліфів, а саме – запам'ятовування їх пропису, вимови, розрізнення у текстах, омонімічність, причому, не залежно від курсу та ступеню успішності студента.

Відповіді досліджуваних на питання «Чого не вистачає для ефективного засвоєння мови?» дозволили виявити локус контролю перешкод (ускладнень) і, відповідно, спрямованість відповідальності, якою студенти керуються. Нами було зроблено припущення, що «успішні»

студенти мають переважно інтернальний локус контролю власної результативності, тоді як «неуспішні» здебільшого вбачають причину ускладнень у зовнішніх обставинах, організації навчання, викладачах, ситуації тощо. А також припускали, що усвідомлення причин перешкод буде залежати від ступеню засвоєння мови: чим більше студенти опанували мовного запасу, тим більше ними усвідомлено причини недоліків у навчанні. Обидві гіпотези підтвердились.

Так, причини ускладнень, які визначаються студентами через нестачу необхідних ним умов для засвоєння мови, мають тенденцію до більшої усвідомленості, продуманості у відповідності до досвіду навчання та опанування мовою у виші. Студенти другого та третього курсів більше концентровані на зовнішніх перешкодах (екстернальний локус контролю): 62% відповідей припадає на зовнішні причини і 37% – на внутрішні у студентів 2 курсу, 71% – 29% відповідно у студентів 3 курсу. На 4 курсі це співвідношення приблизно вирівнюється: 49% на 51% і різко змінюється на протилежну тенденцію на 5 курсі: 33% зовнішніх перешкод та 66% – внутрішніх (Рис.1).

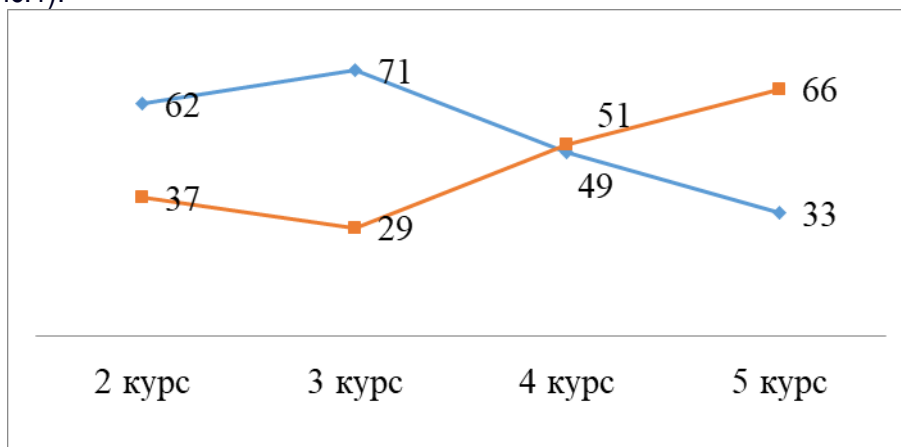

Рис. 1. Співвідношення зовнішніх та внутрішніх причин ускладнень при вивченні ієрогліфіки студентами різних курсів

При подоланні зазначених ускладнень, студенти користуються певними ефективними для них прийомами, варіативність яких (як і взагалі наявність) суттєво зростає із курсом навчання. Серед студентів першого курсу менше половини досліджуваних назвали подібні засоби. Починаючи з третього курсу, усі 100% опитаних дали позитивну відповідь щодо використання тих чи інших стратегій подолання перешкод у засвоєнні ними ієрогліфічної писемності. Студенти старших курсів схильні підтримувати позитивну мотивацію засвоєння мови і прагнуть долати ускладнення, користуючись досить широким спектром власних чи запозичених із інших джерел засобів. З огляду на їх багатоманітність у старшокурсників і обмеженість у студентів першого та другого курсів, можна вважати, що із досвідом навчання власні ефективні стратегії засвоєння ієрогліфіки набувають більшої усвідомленості і варіативності. Окрім того, ці результати ми пов'язуємо із поступовою зміною актуальності пізнавальних мотивів (на перших курсах) на професійні (для старших курсів), що вважаємо позитивною тенденцією для успішності засвоєння провідного предмету навчання, оскільки професійна мотивація є детермінантом професійної компетентності.

Те саме можна констатувати щодо змінної успішності/неуспішності – «успішні» студенти користуються більшою варіативністю стратегій та покладаються на власну відповідальність у подоланні перешкод, тоді як «неуспішним» студентам властивий зовнішній локус контролю ускладнень і значно обмежений ресурс стратегій їх подолання.

Самооцінка успішності власних досягнень студентів (за умовною 10-бальною шкалою) також має тенденцію до підвищення в залежності від курсу. Середній її показник прямолінійно збільшується до 4 курсу і приблизно таким же залишається й на 5 курсі у магістрів. «Успішним»

студентам властиво більш адекватно давати оцінку своїм результатам успішності – 89,7% досліджуваних цієї групи оцінили свої досягнення у діапазоні 8-10 балів, що відповідає їх сесійним оцінкам. Для групи «неуспішних» студентів цей показник різниться: 54,3% дали відповіді, відповідні сесійним результатам, 32,7% – суб'єктивно занизили реальні результати, 9,8% – завищили.

Очікувалось, що рівень домагань студентів (бажані результати) будуть наближені максимального балу (у запропонованій нами шкалі у 10 балів). Проте, це підтвердилось лише у групі досліджуваних студентів 5 курсу – стовідсоткове прагнення мати найвищі результати. Серед студентів першого та другого курсу були такі, які б задовольнялись балами 7-8, що у підсумку середнього балу дало показник по вибірці у 8,4 балів. Дещо вище середній бал бажаних результатів у досліджуваних з третього курсу – 8,8 та четвертого – 9,1.

За «вертикальним» зрізом отримані результати виявились більш прогнозованими: «успішні» студенти 100% прагнуть підвищити свої результати до максимального балу, серед «неуспішних» близько половини (47,8%) тих, хто задовольнився б підвищенням поточного результату на декілька позицій вгору: наприклад, з 5 балів до 7, чи з 6 до 8.

Результати ранжування загальних учбових мотивів студентів, виявлених за методикою «Вивчення мотивів учбової діяльності» (А. Реана та В. Якуніна), відображено у табл. 1.

Таблиця 1

Розподіл учбових мотивів за рангом вибору

Ранг	Учбові мотиви	Вибори у %
1	Отримати інтелектуальне задоволення	95,2
2	Забезпечити успішність майбутньої професійної діяльності	87,9
3	Придбати глибокі і міцні знання	80,6
4	Стати висококваліфікованим фахівцем	76,9
5	Отримати диплом	62,3
6	Домогтися схвалення батьків і оточуючих	25,6
7	Успішно продовжити навчання на подальших курсах	21,9
8	Успішно вчитися, складати іспити на добре і відмінно	14,6
9	Не запускати предмети навчального циклу	13,6
10	Бути постійно готовим до чергових занять	12,5
11	Постійно отримувати стипендію	11,5
12	Досягти поваги викладачів	10,4
13	Уникнути засудження та покарання за погане навчання	5,7
14	Бути прикладом для однокурсників	3,1
15	Не відставати від однокурсників	2,1
16	Виконувати педагогічні вимоги	0

Найпопулярнішим серед студентів виявився мотив інтелектуального задоволення: 95,2% опитуваних указали його у пріоритетній п'ятірці. Цей мотив ми відносимо до мотивів забезпечення поточних потреб. Також він пов'язаний із фіксацією на процесі та змісті навчання, що може стати ефективним важелем зовнішнього впливу. Наступні три позиції у рейтингу отримали мотиви «забезпечити успішність майбутньої професійної діяльності» (87,9% виборів), «стати висококваліфікованим фахівцем» (80,6%), «придбати глибокі і міцні знання» (76,9%), які більше спрямовані на результат і сфокусовані у майбутнє. Регуляторна роль цих мотивів полягає у наявності усвідомленої мети діяльності. Інструментальний мотив «отримати диплом» так само не був проігнорований студентами, проте значно поступився вищезазначеним (62,3% виборів). Очевидно, сучасні студенти добре розуміють формалізовану роль диплому і той факт,

що його наявність не гарантує бажане працевлаштування, а інколи – і взагалі ніяке. Судячи із тих мотивів, що замикають таблицю рейтингу, а це: «досягти поваги викладачів» (10,4%), «уникнути засудження та покарання за погане навчання» (5,7%), «бути прикладом для однокурсників» (3,1%), «не відставати від однокурсників» (2,1%), «виконувати педагогічні вимоги» (0), точки зору батьків, викладачів та однолітків перестають бути вагомими регуляторами в системі зовнішнього мотивування учбової успішності студентів. Вважаємо ці дані корисними для професорсько-викладацького складу університетів, оскільки практика використання цих важелів ще досить розповсюджена у вишах, проте, як свідчать експериментальні дані, принаймні нашого дослідження, результативність апеляції до авторитету (батьків, викладачів, групи однолітків) буде мати низький ефект результативності, оскільки мотиваційне ядро посідають інші мотиви.

Індивідуальні оцінки вартості кожного мотиву у загальній структурі мотивації студентів не показали суттєвих відмінностей, тому в рамках даної статті ми їх не публікуємо.

Результати «горизонтального» та «вертикального» зрізів виявили більші розбіжності. Зокрема, варіюється пріоритетність мотивів учбової діяльності студентів в залежності від курсу та існує відмінність у мотиваційних перевагах студентів, які успішно засвоюють навчальний курс з ієрогліфіки, та тих, успішність яких є дуже низькою.

Так, із динамічних процесів учбової мотивації студентів відмітимо наступні:

1) на перших курсах досить актуальними є учбові мотиви, що лежать поза змістом предмету вивчення («успішно продовжити навчання на подальших курсах», «успішно вчитися, скласти іспити на добре і відмінно», «забезпечити успішність майбутньої професійної діяльності», «отримати диплом», «досягти поваги викладачів» тощо), які на старших курсах (четвертому та п'ятому) суттєво втрачають свою вагу;

2) мотиви, пов'язані із самим процесом навчання та його змістом («отримати інтелектуальне задоволення», «придбати глибокі і міцні знання») актуалізуються на третьому курсі й найвищих значень набувають на випускних курсах;

3) для майбутніх фахівців японістики старших курсів високим є мотив «стати висококваліфікованим фахівцем», що відноситься до групи професійно значущих і таких, що визначають сенс діяльності.

Виявлена динаміка побічно указує на роль мотивації в успішності засвоєння ієрогліфічної мови студентами (наприклад, перевага зовнішніх мотивів на початкових курсах навчання, де кількість «неуспішних» студентів переважає), проте не засвідчується статистично. Тому для підтвердження ролі мотиваційного чинника в успішності опанування студентами ієрогліфіки ми провели порівняльний аналіз за «вертикальним» зрізом і перевірили статистичну значущість різниці між превалюючими мотивами у групах «успішних» та «неуспішних студентів» за t -критерієм Ст'юдента (табл. 2).

Так, у структурі мотивації «успішних» студентів перші місця рейтингу займають мотиви цілепокладання, саморозвитку та пізнавальні: «стати висококваліфікованим фахівцем» (7 балів), «отримувати глибокі і міцні знання» (6,9 б.), «забезпечити успішність майбутньої професійної діяльності» (6,7 б.), «отримати інтелектуальне задоволення» (6,7 б.). Ці групи мотивів стимулюють і підтримують активність студентів в отриманні фахових знань та навичок і сприяють оволодінню професійною компетентністю. Для «неуспішних» студентів регулятивна роль цих мотивів у навчальній діяльності, окрім прагнення забезпечити майбутню професійну успішність, статистично є слабшою: за t -критерієм Ст'юдента мотиви «стати висококваліфікованим фахівцем» ($t_{\text{емп.}} = 3,5$, при $p \leq 0,01$), «придбати глибокі і міцні знання» ($t_{\text{емп.}} = 2,3$, при $p \leq 0,05$), «отримати інтелектуальне задоволення» ($t_{\text{емп.}} = 2,8$, при $p \leq 0,05$) мають значущі відмінності у бік зниження. У той же час, актуальність формального мотиву «отримання диплома» у групі «неуспішних» статистично перевищує цей показник у групі «успішних студентів» ($t_{\text{емп.}} = 4,1$, при $p \leq 0,01$). Також у групі «неуспішних» студентів значимими виявлялись мотиви уникнення неприємностей чи отримання схвалення («отримати схвалення батьків і

оточуючих» (3,8 середній бал при стандартному відхиленні $\pm 2,8$), «уникнути засудження та покарання за погане навчання» (3,1 середній бал при стандартному відхиленні $\pm 2,1$)), які хоч і не підтвердилися статистично значущими відмінностями по середньому балу, проте у ряді індивідуальних оцінок досліджуваних показали високий рівень значимості. Для порівняння: мотив «отримати схвалення батьків і оточуючих» у групі успішних має середню оцінку у 2,7 бали при стандартному відхиленні $\pm 0,5$, а мотив «уникнути засудження та покарання за погане навчання» 2,1 бали при стандартному відхиленні $\pm 1,1$.

Таблиця 2

Середні показники учбових мотивів у групах «успішних» та «неуспішних» студентів та їх відмінності за t-критерієм Ст'юдента

Учбові мотиви	Середнє		t-критерій	p
	«успішні»	«неуспішні»		
Стати висококваліфікованим фахівцем	7	5,8	3,5	$\leq 0,01$
Отримати диплом	4,1	6,6	4,1	$\leq 0,01$
Успішно продовжити навчання на подальших курсах	4,2	4	0,5	
Успішно вчитися і складати іспити	4,5	4,4	0,6	
Постійно отримувати стипендію	3	2,1	1,9	
Отримувати глибокі і міцні знання	6,9	5,8	2,3	$\leq 0,05$
Бути постійно готовим до занять	4	3,6	0,8	
Не запускати предмети	3,6	4,4	1,8	
Не відставати від однокурсників	2,6	2,4	0,4	
Забезпечити успішність майбутньої професійної діяльності	6,7	6,1	1,2	
Виконувати педагогічні вимоги	3,3	3,5	0,3	
Досягти поваги викладачів	3,9	4	0,2	
Бути прикладом для однокурсників	2,3	2,2	0,2	
Отримати схвалення батьків і оточуючих	2,7	3,8	2,1	
Уникнути засудження та покарання за погане навчання	2,1	3,1	2,1	
Отримати інтелектуальне задоволення	6,7	5,8	2,8	$\leq 0,05$

Кореляційний аналіз за методом Пірсона виявив статистично значущі зв'язки між мотивом «стати висококваліфікованим фахівцем» і такими мотивами, як «отримати інтелектуальне задоволення» (0,567, при $p \leq 0,05$), «отримувати глибокі і міцні знання» (0,567, при $p \leq 0,05$), «забезпечити успішність майбутньої професійної діяльності» (0,601, при $p \leq 0,01$) у групі «успішних» студентів. Для «неуспішних» студентів цільовий мотив «забезпечити успішність майбутньої професійної діяльності» корелює із зовнішнім мотивом «отримати диплом» (0,579, при $p \leq 0,05$) і не пов'язаний із мотивами поточного навчального процесу, що майбутню успішність мали б забезпечити.

Висновки. Підводячи підсумки вищезазначеним результатам дослідження мотиваційної структури студентів у її в'язках з успішністю засвоєння ієрогліфічної писемності, зазначимо:

1) упродовж навчання у вишу мотивація студентів має певну динаміку, що виявляється у поступовій конкретизації, більшій усвідомленості мотивів, зміні спрямованості мотивації із

зовнішньої до внутрішньої, домінуванні мотиваційних компонентів, безпосередньо пов'язаних з професійною діяльністю, лише на старших курсах;

2) мотиви, якими керуються «неуспішні» студенти, є більш диференційованими і, у відмінності з «успішними» студентами, не виявляють більш-менш чіткого узагальненого патерну. Для «успішних» студентів таким патерном є зв'язок особистого сенсу навчання (сформуватись як висококваліфікований спеціаліст, забезпечити успішність майбутньої професійної діяльності) із задоволенням від процесу навчання (отримати інтелектуальне задоволення, успішно засвоювати знання) та уявленнями про майбутню реалізацію у професії (постановка мети).

Виявлений зв'язок успішності у оволодінні студентами ієрогліфічною писемністю з особистісними мотиваційними ресурсами може стати однією із мішеней формувального впливу для посилення ефективності засвоєння ієрогліфічної мови.

Література

1. *Асмолов А. Г.* Психология личности. /А.Г.Асмолов. – М. : Изд-во МГУ, 1990. – 367 с.
2. *Бурлачук Л. Ф.* Психодиагностика: Учебник для вузов.2-еизд. /Л.Ф.Бурлачук. – СПб. : Питер, 2008. – 384 с.
3. *Вилюнас В. К.* Психологические механизмы мотивации человека. /В.К. Вилюнас. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1990. – 288 с.
4. *Гончаров В.Н., Радомский С.И.* Механизмы реализации основных принципов гуманизации труда и трудовой мотивации: Монография. / Гончаров В.Н., Радомский С.И., Радомская М.С., Додонов О.В. – Донецк : СПД Куприянов В.С., 2006. – 200с.
5. *Ильин Е.П.* Мотивация и мотивы. / Е.П. Ильин. – СПб. : Питер, 2002. – 512с. (Серия «Мастера психологии»).
6. *Зимняя И.А.* Педагогическая психология. / И.А. Зимняя. – Ростов-на-Дону : Феникс,1997. – 480с.
7. *Психологический словарь* / Под общ. ред. А. В. Петровского, М. Г. Ярошевского. – 2-е изд., испр. и доп. – М. : Политиздат, 1990. – 494 с.
8. *Психотерапевтическая энциклопедия.* /Под ред. Б. Д. Карвасарского – 3-е изд., перераб. и доп. – СПб. : Питер-Юг. – 944с.
9. *Рубинштейн С.Л.* Основы общей психологии. /С.Л. Рубинштейн. – СПб. : Питер, 2002. – 720с. (Серия «Мастера психологии»).

Транслітераційний переклад літературних джерел

1. *Asmolov A. G.* Psihologiya lichnosti. /A.G.Asmolov. – M. : Izd-vo MGU, 1990. – 367 s.
2. *Burlachuk L. F.* Psihodiagnostika: Uchebnik dlya vuzov.2-eizd. /L.F.Burlachuk. – SPb. : Piter, 2008. – 384 s.
3. *Vilyunas V. K.* Psihologicheskie mehanizmyi motivatsii cheloveka. /V.K. Vilyunas. – M.: Izd-vo Mosk. un-ta, 1990. – 288 s.
4. *Goncharov V.H., Radomskiy S.I.* Mehanizmyi realizatsii osnovnyih printsipov gumanizatsii truda i trudovoy motivatsii: Monografiya. / Goncharov V.H., Radomskiy S.I., Radomskaya M.S., Dodonov O.V. – Donetsk : SPD Kupriyanov V.S., 2006. – 200s.
5. *Ilin E.P.* Motivatsiya i motivyi. / E.P. Ilin. – SPb. : Piter, 2002. – 512s. (Seriya «Mastera pishologii»).
6. *Zimnyaya I.A.* Pedagogicheskaya psihologiya. / I.A. Zimnyaya. – Rostov-na-Donu : Feniks,1997. – 480s.

7. *Psihologicheskiy slovar / Pod obsch. red. A. V. Petrovskogo, M. G. Yaroshevskogo. – 2-e izd., ispr. i dop. – M. : Politizdat, 1990. – 494 s.*
8. *Psihoterapevticheskaya entsiklopediya. /Pod red. B. D. Karvasarskogo – 3-e izd., pererab. i dop. – SPb. : Piter-Yug. – 944s.*
9. *Rubinshteyn S.L. Osnovy i obschey psihologii. /S.L. Rubinshteyn. – SPb. : Piter, 2002. – 720s. (Seriya «Mastera pishologii»).*

Наумова Ю. С. Мотивация студентов при овладении иероглифическим языком. В статье представлены результаты эмпирического исследования особенностей мотивационной структуры студентов при овладении ими иероглифическим языком. Обосновывается выбор психодиагностического инструментария для решения поставленных задач. В результате феноменологического и статистического анализа данных делается вывод о том, что в структуре мотивации учебной деятельности студентов в процессе обучения в высшем учебном заведении имеют место динамические процессы, имеющие проявление в постоянной конкретизации, большей осознанности мотивов, изменении направленности мотивации от внешней к внутренней. Доказывается факт существования отличий в мотивации «успешных» и «неуспешных» при овладении языком студентов.

Ключевые слова: мотивация, учебная мотивация студентов, познавательные мотивы, профессионально-прагматические мотивы, эстетические мотивы, перспективно-профессиональные мотивы, коммуникационные мотивы, мотивы социального и личного престижа, неопределенные мотивы.

Naumova Yu. S. Motivation of students in mastering hieroglyphic language. The article presents the results of an empirical study of the features of the motivational structure of students when they master hieroglyphic language. The choice of a psychodiagnostic tool for the decision of the put problems is justified. The results of the study are described.

Keywords: motivation, educational motivation of students, cognitive motives, professional and pragmatic motives, aesthetic motives, perspective-professional motives, communication motives, motives of social and personal prestige, indefinite motives.

Відомості про автора:

Наумова Ю. С. – аспірант кафедри психології НПУ імені М.Драгоманова, м. Київ, Україна, ulanau@gmail.com

Статтю подано до друку 27.02.2018.

УДК 159.964

© О. М. Полянничко, 2018

О. М. Полянничко (м. Київ)

МЕТОДОЛОГІЯ ГЛИБИННОГО ПІЗНАННЯ В ПІДГОТОВЦІ ПРАКТИЧНИХ ПСИХОЛОГІВ

Полянничко О. М. Методологія глибинного пізнання в підготовці практичних психологів. У статті представлені переваги психодинамічного підходу до розкриття теоретико-методологічних та методичних основ пізнання психіки в професійній підготовці майбутніх психологів-практиків засобами групової психокорекції за методом активного соціально-психологічного пізнання (АСПП), розробленим академіком НАПН України Т.С. Яценко. Розкрито теоретико-методологічні підходи із інструментально-методичними методами і прийомами